

Paweł Migdalski

Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Historyczno-Kulturalnego "Terra Incognita" za rok 2012

Rocznik Chojeński 5, 373-380

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI STOWARZYSZENIA HISTORYCZNO- -KULTURALNEGO „TERRA INCOGNITA” ZA ROK 2012

Rok 2012 był najbardziej owocnym w dotychczasowej historii Stowarzyszenia. Rozpoczęliśmy go tradycyjnie spotkaniem noworocznym, które miało miejsce w chojeńskim „Premier Cru” dnia 2 lutego oraz od prezentacji dorobku stowarzyszenia w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Gorzowie (WiMBP) 16 lutego, w ramach nowego cyklu pt. Świat Małych Ojczyzn. O działalności stowarzyszenia mówił dr Paweł Migdalski, a o Roczniku Chojeńskim dr Radosław Skrycki. Spotkanie otworzyła wicedyrektor biblioteki Marzena Wysocka. Wśród gości, obok licznych gorzowskich regionalistów, jak na przykład Zbigniew Czarnuch z Witnicy, obecny był także przewodniczący Sejmiku Województwa Lubuskiego Tomasz Możejko.

Pierwszym projektem stowarzyszenia w 2012 r. byli *Osadnicy*, zainicjowani przez Magdalenę Ziętkiewicz. Projekt został dofinansowany ze środków powiatu gryfińskiego. Jego celem było nakłonienie uczniów powiatu do wyszukiwania śladów pierwszego etapu polskiego osadnictwa po II wojnie światowej, prowadzenia wywiadów ze świadkami czasu, gromadzenia zdjęć, dokumentów i przedmiotów z tego okresu oraz sporządzania dokumentacji fotograficznej. Cykl rozpoczął się 17 marca w chojeńskiej szkole podstawowej na lotnisku warsztatami archiwistyczno-dziennikarskimi, w których wzięli udział gimnazjaliści z Chojny, Mieszkowic, Morynia i Widuchowej oraz uczniowie SP w Chojnie. P. Migdalski przedstawił krótki rys historyczny regionu po 1945 r., Dominik

Smulski i Magda Ziętkiewicz zaprezentowali zdjęcia i krótkie filmy o osadnictwie, a następnie dr Rafał Simiński z Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych US poprowadził warsztaty z technik archiwistycznych, a Magda Ziętkiewicz i Przemysław Konopka z technik dziennikarskich. Projekt skończył się 5 czerwca spotkaniem i wystawą w Gimnazjum im. Janusza Korczaka w Chojnie, które otworzyła dyrektor placówki Wioletta Jesiołowska. Podczas niego uczniowie zaprezentowali i omówili swoje odkrycia¹.

W związku z przypadającą w tym roku setną rocznicą odsłonięcia trochę zapomnianego, ale istniejącego w widocznym miejscu przy wjeździe do Chojny pomnika, tzw. kamienia szwedzkiego, członkowie stowarzyszenia 19 kwietnia uporządkowali teren wokół niego na Wzgórzu Wisielczym (Galgenbergu). Dalej ciąg akcji miał miejsce w Miejskiej Bibliotece Publicznej 16 czerwca, gdzie odbyło się spotkanie z okazji stulecia tego obiektu. O jego historii opowiadał M. Gierke², który następnie oprowadził wszystkich zgromadzonych śladami innych, przedwojennych chojeńskich monumentów. Inicjatorami akcji poświęconej szwedzkiemu pomnikowi byli M. Gierke i R. Skrycki.

Celem dokładniejszego poznania naszej małej ojczyzny 12 maja zorganizowaliśmy objazd terenowy. Trasa wiodła przez Stoki, gdzie odszukaliśmy pozostałości domniemanego grodziska, następnie Mętna Małego, gdzie mieliśmy możliwość zobaczenia wnętrza nie użytkowanego i popadającego w ruinę kościoła z XV w, w którym na pewne zniszczenie wystawione są średniowieczne freski. Ostatnim punktem podróży był zachodni skraj Puszczy Piaskowej, gdzie zobaczyliśmy rezerваты przyrody Dolina Świergotki i Bielinek oraz Markocin. Naszymi przewodnikami byli: Dorota Dobak-Hadrzyńska, Michał Gierke i Robert Ryss.

Największą imprezą (współ)organizowaną przez stowarzyszenie w 2012 r. były obchody 1040. rocznicy bitwy pod Cedynią. Razem z Cedyńskim Ośrodkiem Kultury i Sportu w ramach projektu „Polsko-niemiecka codzienność dawniej i dziś - Cedynia 2012”, dofinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz budżetu Państwa - Fundusz Małych Projektów INTERREG IVA i koordynowanego przez Dyrektora COKiS Małgorzatę Karwan, przygotowaliśmy 22 czerwca konferencję popularno-naukową pt. *Cedynia i okolice na przestrzeni wieków*. Miała ona miejsce w reprezentacyjnych wnętrzach trzynastowiecznego klasztoru cysterek w Cedyni. Patronat merytoryczny nad konferencją objął Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego. Spotkanie otworzyli dyrektor

¹ Zob. M. Ziętkiewicz, *Po śladach osadników*, Rocznik Chojeński 4, 2012, s. 355-366.

² Zob. M. Gierke, *Szwedzki kopiec*, Rocznik Chojeński 4, 2012, s. 393-398.

COKiS Małgorzata Karwan, burmistrz Cedyni Adam Zarzycki, prezes stowarzyszenia Paweł Migdalski oraz dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego prof. dr hab. Adam Makowski. Wśród referentów znaleźli się m.in. profesorowie: Jerzy Strzelczyk, Edward Rymar, Stanisław Rosik, a także doktorzy: Andrzej Piotrowski, Christian Gahlbeck i Joachim Krüger. Podczas konferencji zaprezentowano dwa nowe wydawnictwa stowarzyszenia, były to książki: Edwarda Rymara, *Z dawnych dziejów przyodrzańskiej Nowej Marchii*, oraz Antoniego Porzezińskiego *Osadnictwo ziemi cedyńskiej VI/VII-XII w. Archeologiczne studium osadnicze*.

Zamknięciem piątkowych atrakcji był zorganizowany przez stowarzyszenie w cedyńskim kościele parafialnym Narodzenia NMP wieczorny koncert pt. *Między niebem a ziemią. Muzyka wokalna i instrumentalna XVII wieku*. Wykonawcą był działający w ramach Fundacji Akademii Muzyki Dawnej (dalej FAMD.pl) zespół Consotrium Sedinum. Repertuar obejmował utwory włoskich i polskich kompozytorów z XVI-XVII w. W trakcie koncertu przeprowadzono zbiórkę pieniędzy na ratowanie kościółka w Czachowie w ramach akcji „Na ratunek cennym zabytkom” (zob. niżej).

W ramach współpracy FAMD.pl oraz Stowarzyszeniem Spichlerz sztuki z Kołbacza 18 sierpnia wybraliśmy się do Kołbacza na koncert zespołu, odbywający się w ramach cyklu III Letni Festiwal Wędrowny „Na Gotyckim Szlaku - Muzyka w Zabytkach Pomorza Zachodniego”. Przy tej okazji mieliśmy możliwość zapoznać się cennym romańsko-gotyckim zespołem poklasztornym cystersów. Po drodze zatrzymaliśmy się w Pyrzycach, gdzie w rolę przewodnika po najważniejszych zabytkach miasta wcielił się prof. Edward Rymar.

Stowarzyszenie wzięło też czynny udział w dorocznym święcie Chojny – Dniach Integracji Przyjaźni i Ekumenizmu. W piątek, 24 sierpnia zaprezentowaliśmy kolejną wydaną przez nas książkę pt. *Paul Tillich - teolog pogranicza. Śladami wielkiego myśliciela po Nowej Marchii: Trzcínsko-Zdrój - Chojna - Przyjezierze*. W spotkaniu, prowadzonym przez P. Migdalskiego, wzięła udział autorka jednego z artykułów Joanna A. Kościelna. Drugiego dnia (25 sierpnia) z okazji przypadającej w 2012 r. 15. rocznicy śmierci inicjatora odbudowy kościoła Mariackiego Günthera Kumkara (honorowego obywatela Chojny), z inicjatywy stowarzyszenia uczczono tą ważną dla Chojny postać przez zasadzenie pamiątkowego drzewa – lipy na rynku przed chojeńskim ratuszem. Spotkanie otworzył prezes stowarzyszenia P. Migdalski, a drzewko zasadziła wdowa po G. Kumkarze - Rosemarie wraz z burmistrzem Adamem Fedorowiczem i ks. prałatem Antonim Chodakowskim. Na skrzypcach zagrała córka zmarłego architekta.

Również 25 sierpnia w ramach II Spotkań z historią w Baniach, zorganizowanych przez Międzynarodowe Centrum Turystyki, Kultury i Sportu w zna-

nej ze słynnych i tragicznych wydarzeń z 1498 r. kaplicy św. Jerzego, odbył się wykład poświęcony działalności stowarzyszenia na rzecz tworzenia wspólnoty regionalnej, pt. *Terra Incognita - odkrywanie dziedzictwa, czyli mała ojczyzna w budowie*, który wygłosił P. Migdalski.

W pierwszą sobotę września, w ramach współpracy z FAMD.pl, współorganizowaliśmy w Chojnie kolejny przystanek III Letniego Festiwalu Wędrownego „Na Gotyckim Szlaku - Muzyka w Zabytkach Pomorza Zachodniego”. Stowarzyszenie, z pomocą Centrum Kultury w Chojnie, przygotowało zwyczajowy program turystyczny, w ramach którego otwarto w kościele Mariackim wystawę prac Joanny Mieszko-Nity pt. „Koniec ludzkości” oraz oprowadzono grupę po najważniejszych zabytkach Chojny (oprowadzał M. Gierke). O godz. 19.00 rozpoczął się koncert „Sturm und Drang” w wykonaniu Grzegorza Łalka (skrzypce) i orkiestry Famd.pl pod batutą Pawła Osuchowskiego.

15 września do Chojny zawitali uczestnicy, pierwszej w historii zachodniopomorskiej humanistyki, letniej szkoły pt. DAAD „Go East” Summer School: German-Czech-Polish Summer School „Memory Cultures in Central Europe. Poland and Czech Republic – Prague / Szczecin 2012“, zorganizowanej przez Uniwersytet Szczeciński oraz Uniwersytet Karola w Pradze. Udział w tym przedsięwzięciu wzięło kilkudziesięciu studentów z różnych krajów, m.in. z Polski, Niemiec, Czech, USA i Danii. W ramach wizyty w Chojnie, Miejska Biblioteka Publiczna była miejscem, gdzie odbyła się współorganizowana przez Stowarzyszenie dyskusja na temat przywłaszczania historii na pograniczu polsko-niemieckim oraz o samym pograniczu i jego przemianach. Dyskusję poprowadził prof. Jörg Hackmann (Uniwersytet Szczeciński), a udział w niej wzięli: dr P. Migdalski (Uniwersytet Szczeciński, *Terra Incognita*), Robert Ryss (*Gazeta Chojeńska*, *Terra Incognita*) i Dietrich Schröder (*Markische Oderzeitung*). Dyskusja prowadzona była w j. polskim i angielskim. Przed przyjazdem do Chojny uczestnicy szkoły odwiedzili pod kierunkiem P. Migdalskiego inne miejscowości naszego regionu – Kolbacz, cmentarz żołnierzy niemieckich w Glinnej i Swobnicę.

Podobnie jak w roku poprzednim podjęliśmy drugą edycję akcji „Na ratunek cennym zabytkom”, której celem jest zbiórka pieniędzy na remont wieży kościoła w Czachowie oraz popularyzacja idei ochrony zabytków. Akcja prowadzona była na terenie gminy Cedynia od 22 czerwca, zaś na terenie całego powiatu Gryfino od 1 września do dnia 20 grudnia. W jej ramach 21 września w kościele Matki Boskiej Częstochowskiej w Czachowie zorganizowaliśmy koncert pt. „Hortus Musicus” czyli „Muzyczny Ogród”, nawiązujący do dzieła pod tym samym tytułem hamburskiego kompozytora Johanna Adama Reinckena (1643-1722), przygotowany przez zespół Consortium Sedinum. Program koncertu obejmował repertuar XVII-wiecznych kompozytorów włoskich, niemieckich

i polskich. Przed koncertem P. Migdalski przedstawił prezentację, obejmującą dokumentalne fotografie, wykonane przez słupskiego konserwatora zabytków Stefana Wójcika, ukazujące prace przy odkrywaniu i konserwacji malowideł ściennych w czachowskim kościele w latach 1979–1982.

W ostatni weekend września razem z Międzynarodowym Centrum Turystyki Kultury i Sportu w Baniach zorganizowaliśmy wyprawę szlakiem templariuszy i joannitów po ziemi cedyńskiej, chojeńskiej i bańskiej. Podróż studyjna, połączona z wykładami, miała na celu zaprezentowanie spuścizny po tych obrosłych w mity i legendy zakonach rycerskich oraz ukazać autentyczny wkład w rozwój tego regionu. Wyjazd autokarowy prowadził ze Szczecina, przez Gryfino, do Chojny, gdzie obejrzano, pamiętające czasy templariuszy i joannitów zabytki: kościół Mariacki, klasztor Augustianów, kaplicę św. Gertrudy i obwarowania miejskie. Następnie udaliśmy się do dawnych komandorii: joannitów w Golicach oraz templariuszy w Rurce, gdzie w rolę przewodnika wcielił się, badający to stanowisko archeolog dr Przemysław Kołosowski. W Baniach odwiedziliśmy potemplariuszowski kościół parafialny i pozostałości obwarowań miasta oraz kaplicę św. Jerzego. Tu wykład na temat roli zakonów rycerskich na Pomorzu i w Nowej Marchii wygłosił dr Paweł Migdalski. W Baniach grupie towarzyszyła wójt gminy Teresa Sadowska. Końcowym akcentem była wizyta w Swobnicy, gdzie zobaczyliśmy potemplariuszowski kościół oraz zamek joannitów. Ze Swobnicy uczestnicy przez Chojnę powrócili do Szczecina. Oprowadzali nas: D. Dobak –Hadrzyńska, M. Gierke i P. Migdalski.

Jesienią kilkakrotnie zaprezentowaliśmy swoje, coraz liczniejsze publikacje, podczas kilku imprez naukowych i kulturalnych na Pomorzu i Ziemi Lubuskiej. Wystawiliśmy nasze stoisko obok stoisk Archiwum Państwowego i Muzeum Narodowego w Szczecinie podczas konferencji *II Konstelacja Szczecin. Dita Parlo i kino buntowników: anarchiści, pacyfiści, rewolucjoniści w kinie i o kinie. przykład francuski i niemiecki* (17-18 października). P. Migdalski wraz z J. A. Kościelną oraz pastorem Sławomirem Sikorą dokonali też w Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Świętej Trójcy w Szczecinie (28 października) oficjalnej prezentacji książki *Paul Tillich - teolog pogranicza*, zapoznając z nią społeczność pomorskich protestantów. Zaprezentowaliśmy też nasze prace podczas prezentacji wydawnictw regionalnych w Witnicy gorzowskiej, zorganizowanej przez Zbigniewa Czarnucha (24 listopada).

Jesiennym największym wydarzeniem była uroczysta prezentacja czwartego tomu *Rocznika Chojeńskiego*. Spotkanie miało miejsce w chojeńskiej Miejskiej Bibliotece Publicznej 23 listopada. Spotkanie otworzyła kierownik biblioteki i wiceprezes stowarzyszenia Teresa Błońska, a prowadził je redaktor naczelny *Rocznika* R. Skrycki, który wręczył egzemplarze obecnym autorom. Spotkanie

zakończył akcent muzyczny – krótki koncert dwóch młodych gitarzystów - adeptów ogniska „Bel Canto”: Wojciecha Błęckiego z Chojny i Aleksandra Paszkowskiego z Gryfina. Jak co roku promocja zgromadziła tłum mieszkańców Chojny i okolic.

Współpraca z Muzeum w Stargardzie Szczecińskim oraz Muzeum Historii Ziemi Kamieńskiej w Kamieniu Pomorskim przyniosła zainicjowanie w lipcu przygotowań do otwarcia wystawy i wydania wspólnymi siłami katalogu unikatowych rysunków i obrazów wyobrażających miasteczka Pomorza Zachodniego w 1954 r. autorstwa poznańskiego grafika Stanisława Mrowińskiego. Wystawa zawitała wpierw do Stargardu, gdzie 6 grudnia w Muzeum w Stargardzie otworzył ją dyrektor tejże placówki dr Marcin Majewski. Podczas wernisażu, w którym udział wzięli m.in. profesorowie Tadeusz Białecki i Edward Rymar, o swoim niezwykłym mężu wspominała wdowa Irena Rychły-Mrowińska.

Jesienią, po artykule w „Gazecie Chojeńskiej”³ poświęconym murom w Chojnie, rozgorzała dyskusja na portalu Facebook pod nazwą „Ratujmy mury miejskie Chojny”, w której aktywnie uczestniczyli członkowie stowarzyszenia. Skutkiem tej debaty była organizacja wspólnie przez chojeńskie stowarzyszenia: Wspólnota Samorządowa (na czele której stoi burmistrz Adam Fedorowicz), Terra Incognita i Chojeńsko-Gryfińskie Stowarzyszenie Wspólnej Europy oraz „Gazetę Chojeńską” spotkania i dyskusji z władzami Chojny dnia 17 grudnia. Sprawą chojeńskich murów zainteresowały się również liczne media, m.in. szczeciński oddział TVP. W sali Centrum Kultury zebrało się liczne grono mieszkańców z władzami miasta i pracownikami Urzędu Miasta. Na początku spotkania wyświetlony został specjalnie nakręcony 10-minutowy film, promujący akcję ratowania murów. Następnie M. Gierke przedstawił historię murów, a Anna Wittek, odpowiedzialna za planowanie, inwestycje i ochronę środowiska naczelnik Urzędu Miejskiego w Chojnie, przedstawiła gminny program opieki nad zabytkami. Wśród wielu poruszonych kwestii wskazała zamiar kontynuowaniu badań archeologicznych oraz utworzenia muzeum regionalnego. Zapowiedziała, że na 2013 r. w budżecie zaplanowano na zabytki ogółem 440 tys. zł, z czego 120 tys. przypada na mury miejskie, w tym 20 tys. przeznaczono na porządkowanie terenu przy murach od strony zachodniej. Jan Berbeś z Urzędu Miejskiego zaprezentował zalecenia i wytyczne wojewódzkiego konserwatora zabytków. Archeolog dr Marcin Szydłowski i Przemysław Skarzyński (także członek stowarzyszenia), mówili o czynnikach niszczących mury, materiale, z których są zbudowane i jego wytrzymałości. Jerzy Holojuch - przedstawiciel firmy Konsart ze Szczecina, po-

³ T. Wójcik, *Hańba Chojny*, Gazeta Chojeńska, nr 44 z dnia 30.10.2012; zob. też. R. Ryss, *Ścieżka jest, kolej na mury!*, Gazeta Chojeńska, nr 47 z dnia 20.11.2012.

wiedział, że za przewidziane 100 tys. zł należałoby wykonać pokazową renowację nawet małego odcinka, aby uzmysłwić ludziom, jaki będzie finał prac. Z kolei o możliwości finansowania i wymogach formalnych mówił Jakub Sieradzki z UM. Po tych wystąpieniach doszło do żywej dyskusji prowadzonej przez R. Rysa. Warto podkreślić, że akcja otrzymała wsparcie arcybiskupa szczecińsko-kamińskiego Andrzeja Dzięgi, który sam zachęcał wiernych do udziału w spotkaniu 17 grudnia oraz w spacerze wokół murów, zorganizowanym przez M. Gierke.

Kolejną okazją rozpropagowani idei i działalności stowarzyszenia oraz jego wydawnictw był zorganizowany przed świętami Bożego Narodzenia (18 grudnia) przez zaprzyjaźnioną WiMBP w Gorzowie w ramach cyklu *Nowa Marchia - prowincja zapomniana - ziemia lubuska - wspólne korzenie* wykład P. Migdalskiego zatytułowany *Wykorzystanie historii dawnej Nowej Marchii w procesie edukacji na przykładzie powiatu chojeńskiego*. Przedstawiono w nim m.in. poszczególne projekty i działania stowarzyszenia, które w Gorzowie oprócz prezesa reprezentowali liczni jego członkowie i członek honorowy prof. E. Rymar.

Przed świętami Bożego Narodzenia – 20 grudnia zakończyła się akcja „Na ratunek cennym zabytkom”. Zebrane w jej trakcie pieniądze w wysokości 1895,00 zł zostały przekazane 28 grudnia 2012 r. w dotacji celowej w imieniu zarządu stowarzyszenia przedstawicielowi parafii księdzu Zbigniewowi Stachnikowi przez wiceprezesa T. Błońską. Jak ustalono, zebrane fundusze zostaną przeznaczone na przygotowanie projektu generalnego remontu obiektu oraz potrzebnej dokumentacji. Kwota nie jest wielka, ale co warto podkreślić, osiągnięto drugi, chyba ważniejszy cel akcji, polegający na propagowaniu wiedzy o wartości tego unikatowego obiektu oraz rozprzestrzenieniu idei ratowania zabytków. Sprawa stanu kościoła została na tyle upubliczniona, że do drzwi parafii zapukały osoby chcące wspomóc renowację świątyni. Swoją pomoc zaoferował ks. Marian Augustyn z Morynia. Dzięki niemu do Czachowa zawitał prowadzący nadzór w Moryniu Franciszek Skwirzyński, który także obiecał pomóc w przygotowaniu dokumentacji i poszukiwaniach dalszych dróg pozyskania funduszy. Pozwala to patrzeć na przyszłość czachowskiej świątyni z optymizmem.

Oprócz wskazanych tu wydarzeń kulturalnych w roku 2012 odbyły się trzy zwykle zebrania członków Stowarzyszenia (13.I; 19.X, 16.XI) oraz kilka spotkań roboczych przed lub po imprezach. Zwołano również dwa zwyczajne walne zebrania zatwierdzające działalność Stowarzyszenia w roku 2011 (16 marca i 13 kwietnia 2012 r.). Na bieżąco odbywały się także zebrania zarządu stowarzyszenia.

W omawianym okresie stowarzyszenie zacieśniło współpracę z wieloma organizacjami i instytucjami całego regionu, spośród których wymienię tu zwłaszcza wspomniane wyżej IHiSM, muzea oraz WiMBP w Gorzowie i Książ-

nicę Szczecińską. Nasze akcje znalazły odbicie nie tylko na licznych portalach internetowych, ale również w mediach, w prasie (jak „Gazeta Chojeńska”, „Kurier Szczeciński”, „Dialog”, „Magazyn polsko-niemiecki”, „Przegląd Uniwersytecki”) i w radio (Polskie Radio Szczecin). Nasza inicjatywa została też zauważona w świecie nauki, jako przykład zaawansowanego działania na pograniczu, przypominającego działające w Sejnach *Pogranicza*⁴.

Należy zwrócić uwagę, że w porównaniu z latami ubiegłymi stowarzyszenie znacznie zwiększyło swój obszar oddziaływania, podejmując liczne inicjatywy poza macierzystą Chojną oraz rozwinęło działalność wydawniczą, do tej pory skupioną głównie wokół „Rocznika Chojeńskiego”. Udało się pozyskać wsparcie wielu gmin (Boleszkowice, Cedynia, Chojna, Mieszkowice, Moryń, Trzcińsko-Zdrój), instytucji (m.in. Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie, Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregionu Pomerania) oraz firm. Ponadto weszliśmy w bliższą współpracę z DPG Brandenburg, w ramach której wspieramy ich w pozyskiwaniu funduszy na wydanie polsko-niemieckiego przeglądu prasy Transodra, którego staliśmy się współwydawcą.

---

⁴ J.M. Piskorski, *Licht und Schattenseiten der deutsch-polnischen Nachbarschaft*, tłum. z pol. Michael G. Müller, w: *Album Amicorum für Klaus Zernack*, ed. Michael G. Müller, Martin Schulze Wessel, [b.m.] 2011, s. 98-102.